

BİLGİ TOPLUMUNUN DOĞUŞU VE YÖNETİMİ

Ziya Bursalıoğlu*

1700-1850 arasında batı ve kuzey Avrupa'da yayılan kapitalizm ve teknoloji, izleyen 50 yıl içinde bütün dünyaya yayıldı. Bunun sonuç jnda var olana uygulanan bilgi, yeniye uygulanmaya başladı, yararlı olan bir kaynak haline geldi ve özel mal iken kamunun malı oldu. Yüz yıllık ilk aşamada, bilgi araçlara, gereçlere ve imalata uygulandı ve bu durum Sanayi Devrimini yarattı. Sonuçta yeni sınıflar, sınıf kavgası ve komünizm geldi. Yirminci yüzyıla doğru başlayan ve İkinci Dünya Harbini de kırsayan ikinci aşamada, yeni bir anlam kazanan bilgi, işe uygulanmaya başlandı. Bu durum Üretim Devrimi ile sonuçlandı ve işçi sınıfını yüksek gelir düzeyi ile, orta sınıf burjuvası düzeyine getirdi. Böylece, Üretim Devrimi sınıf kavgasına son vererek komünizmi mağlup etti. Son aşamada, bilgi bilgiye uygulanmaya başladı ve Yönetim Devrimi başladı. Bilginin yeni araçlara, gereçlere ve malzemeye uygulanmasıyla oluşan "teknoloji", eski dünyaya süratle yayılmasına rağmen; başlangıçta sadece bir sanat, beceri veya uygulamaya özgü kaldı. Bu dönüşüm Japonya'da Meiji döneminde 30 yıldan az, diğer Asya ülkelerinde ve Çarlık Rusya'sında biraz daha fazla zaman aldı.

Buhar makinasının icadı ve benzeri olayları getiren teknolojik gelişmenin gerektirdiği yeni üretim araçlarını getirtme yatırımlarını karşılayan olan sanatkarlar, kontrolü kapitalistlere bırakmak zorunda kaldılar. Böylece bu gelişmenin gerektirdiği eğitim gereksinimi sonucunda 1747'de Fransa'da ilk mühendislik okulu, 1770 ve 1776'da Almanya'da ilk ziraat ve madencilik okulları 1794'de Paris'te ilk teknik üniversite açıldı. 1821'den itibaren de tıp eğitimi başladı.

Beceriden teknolojiye geçişin en çarpıcı belgesi olan ansiklopedi bilgi ve beceriyi sistematik biçimde düzenledi ve bilginin bir sanattan diğerine transferi de sağlandı. Bununla beraber, ne yukardaki teknik eğitim kurumları, ne de ansiklopedi, yeni bilgi üretimini amaçladı. Sadece, deneyi bilgiye, çiraklığı ders kitabına ve gizli kalmış beceriyi metodik olarak teknolojiye dönüştürdüler.

Yeni teknoloji üretimin toplanmasını ve bireysel tezgah veya atölyeden fabrikaya geçişi gerektirdi. Böylece, beceriye dayalı üretimin hızla teknolojiye dayanıklı duruma gelmesi, kapitalizmi de ekonominin merkezi durumuna getirdi. Makinaya dayalı imalât, ekonomik eylemin mihranı oldu.

* Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi

Ne kadar kötü davranılmış olursa olsun, fabrika işçisi sanayi öncesi kalan kırsal bölgelerdeki toprak işçiden daha varlıklı duruma geldi ve kapitalizmi yok edecek sınıf çatışması bir hayal oldu. Taylor gibi düşünür ve yaratıcı sanayiciler, üretim devriminden birinci derecede yararlanacakların, işletme sahipleri değil işçiler olmasına; işletmelerde son yetkinin ise, sermaye değil süper bilgi sahiplerinde bulunmasına inanmışlardı. Bununla beraber, iş uzmanlaşmasını değil, insanın uzmanlaşmasını savunan Taylor, sermayedarlar kadar, sendikalara da yaramadı. Taylor'un asıl etkisi personel eğitiminin önemini göstermiş olmasındandır. Ondan önce Adam Smith döneminde, bir ülkede yüksek nitelikli imalât sağlayacak becerilerin kazanılması için, en az yarım asırlık bir deneyime gerek olduğuna inanılırdı. Taylor'un basitleştirilmiş işleri bir kaç ayda yapacak birinci sınıf personel geliştirme yaklaşımı, müttefiklerin İkinci Dünya harbini kazanmasında önemli bir etken olmuştur. Japonya, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur gibi; harp sonrası ekonomik güçlerin yükselmesinde de rol oynamıştır.

Üretim patlamasına yol açan etken, teknologların savunduğu gibi makina, iktisatçıların savunduğu gibi sermaye değil -çünkü bunlar önceden de vardı- bilginin işe uygulanmasıdır. Üretimin geleneksel etkenleri doğal kaynak, sermaye, emek ikinci plana düşmüş ve yerlerini bilgiye bırakmıştır. Artık, bilgi bilgiye uygulanmak, varolan bilginin yönetimde en iyi nasıl kullanılacağı bilgisini sağlamak, yeni bilgilere gereksinim duymak ve bunları etkili kullanma yollarını aramak zorunlu duruma gelmiştir. İşte, bilginin dinamiğindeki bu değişim, Yönetim Devrimini başlatmıştır. Önceleri sadece iş sektörü için düşünülen "yönetim'in, daha sonra çalışma disiplini eksik olan sosyal ve kamu sektörü için, daha da gerekli olduğu anlaşılmıştır. Çünkü bilgi toplumunun genel organı olan yönetim, bütün örgütlerin de genel görevidir.

Kısa bir zaman öncesine kadar, yönetici astların çalışmasından sorumlu makam ve yetki sahibi bir kişi olarak düşünülürdü. Fakat 1950'den sonra, yönetici astların performansından sorumlu kişi olarak görülmeye başlandı. Bu da yeterli olmayınca, yöneticinin "bilginin uygulanmasından sorumlu kişi" olduğu anlaşıldı. Bu değişim, yönetim de asıl kaynağın bilgi olduğunun ve toprak, emek, sermaye gibi diğer kaynakların sadece sınırlayıcı olduğunun kabulüdür. Çünkü bilgi, sosyal, politik ve ekonomik dinamikleri yaratmaktadır.

Geleneksel olarak, genel nitelikle düşünülen bilginin, artık yüksek derecede uzmanlaşmış olduğu kabul edilmektedir. **Öğrenim görmüş kimse-**ler çok şey bilebilir, fakat bugünün bilgisi kendini eylemde ve sonuçta

yanstır. Bu sonuç ise kişinin dışında; toplumda, ekonomide veya politika da gözlenir.

Bilgiden bilgiye bu geçiş, bilgiye yeni bir toplum yaratma gücü ve niştir. Böyle bir toplumda öğrenim görmüş kişi, iki kültürde yaşayabilecek kişi olmak zorundadır. Bir fikirler ve ifadeler üzerinde yoğunlaşan uzmanın, diğeri de insanlar ve işler üzerinde yoğunlaşan yöneticinin kültürü. Uzmanlar örgütleri bilgilerini uygulamaya yarayacak bir araç olarak görürler. Yöneticiler ise, bilgiyi örgütsel performansın bir aracı olarak görürler. Her iki yaklaşım da doğrudur ve birbirini gereker. Bu nedenle, uzman ve yöneticinin ara sıra rollerini değiştirmesi yararlıdır.

Bilgi toplumunda öğrenim görmüş kişinin, hukuktan bilgisayara kadar çeşitli bilgileri anlamaya yeterliği kazanmış olması gerekir. Burada sorumluluk, kendi bilgilerini anlaşılır duruma getirmeleri gereken uzmanlara düşmektedir. Bu konuda medyanın da yardımı olacaktır, fakat medya bunu tek başına sağlayamaz. Bu sorumluluk, başta üniversiteler ve onların öğretim üyeleri olmak üzere, bilgi liderlerine düşmektedir, böyle bir bilinçleşme ve oluşumun, yani gerçek bilgi toplumunun ne kadar zaman alacağını kestirmek ise, akıllıca bir davranış olmaz(1).

Drucker'ın kaynakta verilen makalelerinden yapılan bu özetlemeden çıkarılacak üç hissedenden ikisi, yani Sanayi Devrimi ve Üretim Devrimi yazarın uzmanlık alanı içinde değildir. Ancak Yönetim Devriminden hisse çıkarmadan önce, ikisi üzerinde yetkili bir yazardan, kısa bir açıklamanın yararlı olacağı düşünülmüştür.

Erkan'a göre, Türkiye sanayileşme sürecine oldukça geç başlamış bir ülkedir ve bu nedenle, ancak Cumhuriyet döneminde başlayan bu süreç, 150 yılı aşkın bir gecikme göstermiştir. Bunun sonucu olarak Türkiye, ancak yarı endüstrileşmiş bir ülke sayılabilir. Böylece yalnız sanayi toplumu değil, sanayi ve bilgi toplumunun kurum ve yapılarını birlikte oluşturmaya yönelmek durumundadır. Önümüzdeki on yılda sanayileşmenin tamamlanması ve bilgi toplumunun kurumlaşması bilim adamı, politikacı ve yöneticilerin temel görevi olmalıdır.

Üretim devrimine gelince, bilgi toplumunda maddi üretim değil, bilgi üretimi ön plandadır. Bilginin kaynağını bilimsel düşünce ve bilişim teknolojisi oluşturacaktır. Sanayi toplumunun yatırım humması yerine, bilgi humması geçecektir. Bunun sonucunda ağırlık, sermaye birikiminde değil, bilgi birikiminde yoğunlaşacaktır(2).

Türkiye'de yönetim devrimine gelince, tarihinde Enderun gibi yönetici yetiştiren bir kurum olmasına rağmen, ilk iki devrimdeki gecikme, bir kaç kesim hariç.

y ğnetim s ũrecine ve y ğnetici davranışına da yansımış bulunmaktadırdır. Bunun sonucu olarak. Eski d ũnya ũlkelerinin çoğunda olduğu gibi. giriş ve y ũkselmede hizmet ũncesi ve hizmet içi eğitim ũnemsememiř, deneme yanılma y ğntemiyle kazanılmış tecr ũbe ile yetişmiş bir y ğnetici sınıfı oluşmuştur. Kuşkusuz tecr ũbe iyi bir ũęretmendir; ancak çok pahalı bir ũęretmendir.  ũnk ũ çoğu y ğneticilerin tecr ũbe hanesine kaydettikleri hatalar, sonuçta devlete, ulusa ve vatandaşa pahalıya mal olmaktadır. ũstelik tecr ũbe geçmişe, karar geleceğe y ğneliktir. Karar s ũrecinde geçmişteki ũrnekleri izlemek, hem sistemi atalete s ũr ũkler, hem de maiyetin yetişmesini engeller. şayet, tecr ũbe ile yetişmiş y ğneticilerin arasından çok başarılı olanlar çıkmışsa, bu onlardaki biyolojik ve psikolojik bazı g ũlerin ũst ũnl ũę ũ nedeniyle. Ancak b ũyle y ğneticilerin sayısı, eğitim veya sağlık gibi dev sistemlerin y ğnetimine yetmemektedir.

İkinci ve daha sakıncalı bir eğilim, politik sistemin giderek y ğnetim sistemine daha **fazla** sızması ve sonuçta, iki sistem arasında bir y ũklenme-ũdeme ilişkisinin oluşmasıdır, iki sistem arasındaki bu sızmanın yarattığı binişiklik, gerçekte devlet ile partinin birleşmesi olup, totaliter rejimlerin bir ũzellięidir.  ũnk ũ b ũyle rejimlerin g ũstermelik parlamentoları da olsa, parti devlet, devlet partidir.

Anglo-Sakson ũlkeleri veya onların eski kolonilerindeki ũst y ğneticilerin atanmasında yetkili olan "sivil hizmet komisyonu", b ũyle binişmeleri, kısmen de olsa ũnleyici bir organdır. Her ne kadar, " ũl ũ kararname" denilen bir atama mekanizması icad edilmiş ise de; bakan, başbakan ve devlet başkanının aynı partiden geldiği hallerde, şayet bunlar arasında kişisel s ũrt ũmeler yoksa, ciddi bir kontrol mekanizması etkisi g ũstermemektedir.

Kalıcı olması gereken ũst y ğnetime geçici, hatta çabuk geçici olunca, y ğnetim devriminin gerçekleşmesi sadece hayal olmaktadır. Bu devrimi oluşmadan da demokratikleşme, ũzelleřtirme gibi yasamaların en azından bazı ũnemli boyutları kağıt ũzerinde kalacaktır.

KAYNAKLAR

- Peter F. Drucker *The Rise of the Knowledge Society*" makalesinde ũzetleme, Dialogue 2-1994.
- H ũsn ũ, Erkan. *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, T ũrkiye İş Bankası; K ũlt ũr Yayınları, 1994, s. 201-204, 160.